

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap, hem dünyanın bütün gençlerinden esinlenmiş hem de onlar için kaleme alınmış bir el kitabı. 65 milyon yıl önce dinozorları ve onların yanı sıra karadaki hayatın çok büyük bölümünü, neredeyse tamamını bitiren dev göktaşı çarpması felaketinden bu yana görülmüş en büyük tehdide, yani iklim ve biyoçeşitlilik krizi ile nasıl baş edebileceğimiz meselesine eğilen çok kapsamlı bir rehber. Tüm bilimcilerin artık hemfikir oldukları bir noktada, tarihin bu muazzam dönüm noktasında hem kendimizi hem de tüm canlılar âlemini büyük ölçüde yok oluştan kurtarabilmek için son şansımızı nasıl kullanabileceğimizi ve bunun için hayatlarımızın her noktasını nasıl yeniden düzenleyebileceğimizi ayrıntılı olarak ele alıyor.

Yazar ve aktivist **Naomi Klein** (bir diğer yazar ve aktivist **Rebecca Stefoff**'un katkılarıyla) bu devrimci dönüşümün tüm evrelerini bir bir gözden geçiriyor. Yazı-çizi-film ve aktivizmle dolu dolu yaşanmış 20 yıllık zorlu süreçte **Klein**'in yayımladığı sekizinci kitap bu. Elbette bir öğretmen olarak değil, aksine, gençlerin liderliğinin ve onların dünya çapındaki ayaklanmasının izlerini sürerek, onların hareketlerini ve mücadelelerini adım adım izleyerek gençlere –ve “her zaman genç kalanlara”– kendi hikâyelerini yeniden anlatıyor. Evde, sokakta, okulda, ders çalışırken, oyun oynarken, eğlenirken, gezerken, yerken, içerken, haberleşirken, aşka düşerken, mücadele ederken anlatıyor onları. İşin ilginç, başka bir şey daha yapıyor **Klein**. Gençliği anlatırken, hangi yaşta olursak olalım biz okurların kendi hayatlarımızı da tüm boyutlarıyla nasıl yeniden kurmamız gerektiği konusundaki görüşlerini teorisi ve pratiği ile “komple” hikâye ediyor çaktırmadan. Onlardan esinlenerek, onlardan öğrenerek, gene onlara anlatıyor –yeniden. Ama dolaylı olarak biz okurlara da. Bu bir döngü.

Politik mücadelenin yanı sıra hukuk mücadelesi de var işin içinde. Dünyanın dört bir yanındaki gençlerin hükümetlere, yeryüzünü kirleten şirketlere, petrolcülere vb. hukuki yollardan meydan okumalarının pek çok çarpıcı örneğine de kitapta yer veriliyor. Devletlerin yüksek mahkemelerine, anayasa mahkemelerine olduğu gibi BM'nin ve Avrupa Birliği'nin uluslararası yargı organlarına, Uluslararası Adalet Divanı gibi en üst düzey hukuk kuruluşlarına sayıları giderek artan başvurular da hikâye ediliyor. Politik girişimler, sokak protestoları vb yanı sıra, durum gerektirdiğinde hukukun da aktivistler için son derece etkili bir araç olarak kullanılmasının ne kadar önemli olduğu da şöyle vurgulanıyor kitapta:

“Hukuk, her zaman kolay kullanılabilen bir araç değildir; ancak en güçlülerinden biri olabilir.”

Hukuk deyince burada bir an duralım. **Baron de Montesquieu**'nün, neredeyse 20 yıl gece gündüz çalışarak tamamladığı ve bundan neredeyse 275 yıl önce yayımladığı “*Opus Magnum*”unu analım. *Yasaların Ruhunu* başlıklı bu başyapıt öncelikle şunu anlatıyor bize: Siyasi kurumların ayakta kalabilmesi için bu kurumlar ait oldukları toplumların sosyal, kültürel, coğrafi, iklimsel vb. yönlerini ve özelliklerini yansıtmak zorundalar. **Montesquieu**, bunun için anayasal yönetim biçiminin şart olduğunu belirtiyor. Bunun ancak kuvvetler ayrılığına, yasalar önünde hak eşitliğine, adil yargılanma hakkına, yurttaş hak ve özgürlüklerinin en geniş şekilde korunmasına, genel eşitliğin sağlanmasına, köleliğin kaldırılmasına dayanan demokratik cumhuriyet rejime bağlı olduğunu belirtiyor. Demokratik cumhuriyetin temel ilke ve kaynağı, “Erdem aşkı” diyor yazar. Yani, toplumun çıkarlarını daima özel çıkarların önünde tutma azmi. **Klein**'in elinizdeki kitabının hemen hemen her sayfasında başka bir yönüne dikkat çekilen, farklı örneklerle dile getirilen temel ilke de aynen bu zaten.

Montesquieu, 31 kitaptan oluşan devasa eserinin Birinci Kitap'ının açılış cümlesinde bunu şöyle dile getiriyor: “Yasa-

lar, en genel ifadesiyle eşyanın tabiatından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir.” Yani, çağdaşı filozof **Voltaire**’in şu özlü cümlesiyle başka türlü söylersek: “İnsanlık ailesi tapu senetlerinin topunu kaybetmişti –**Montesquieu** onları buldu ve sahib-i aslisine iade etti.”¹

Yüzyılları ileri sarıp hızla tekrar günümüze ve kitabımıza dönelim. *Her Şeyi Değiştirme Rehberi*’nin “Üçüncü Ateş Sensin” başlıklı sonuç bölümünde iklim krizinin türümüzün geleceği için bir tehdit oluşturduğu ve bunun bilimsel verilere dayanan bir süre bitimi olduğu belirtiliyor. Ayrıca diyalektik diyebileceğimiz bir bakış açısıyla, bu zorlu mühletin tüm halklarla insanların ve hayat ağının değerine inanan tüm hareketlerin nihayet kaynaşıp birleşmesi için önümüzdeki son fırsat olabileceği anlatılıyor.

Ardından, gene diyalektik bir bakışla, bu dehşetengiz krizden, daha öncesine kıyasla daha iyi bazı şartlarla çıkabileceğimiz de öngörülmekte: Güneş ve rüzgârın yenilenebilir enerjisi, daha yeşil bir taşımacılık, ağacı-sulak alanları, mera ve çayır-ları artmış bir dünya, başka türlere daha yaşanabilir bir gelecek, daha az atık ve plastik, daha temiz hava ve su, siyasi katılım ve temsiliyette artış, yerli halkların toprak hakkının genişlemesi, bizim onlardan doğayı ve hayatı öğrenme şansımızın artması, servette-toprakta-kaynaklarda çok daha hakkaniyetli ve eşitlikçi paylaşım...

Eşitlik, paylaşım, siyasi katılım, hareketlerde birleşme, birlik ve diyalektik... Yeryüzünün pek çok ülkesinde zenginlerle yoksullar arasındaki eşitsizliğin giderek dayanılmaz şekilde arttığı, pandemi sırasında ise düpedüz doruğa çıktığı bir dönemde yazılmış olan **Klein**’ın kitabında etraflıca ele alınan bu kavramların ardından burada bir daha duralım isterseniz ve “filmi –gene– geri saralım.”

Yasaların Ruhu’ndan tam yüzyıl sonra, günümüzden neredeyse 175 yıl önce Avrupa’da 1848 devrim dalgasının hemen

1) George Edward Levy, “A Note on Montesquieu and Marx”, <https://dalspace.library.dal.ca/handle/10222/63679>

öncesinde filozof ve aktivist **Karl Marx**, yoldaşı **Friedrich Engels**'in de imzasını taşıyan –ama **Engels**'in sonradan belirttiği gibi aslında tamamen **Marx**'ın yazdığı– *Komünist Manifesto* adlı deklarasyonu yayımlayıp tüm Avrupa kıtasına yaydı. Manifesto şu çarpıcı cümleyle açılıyordu:

“Avrupa’da bir hayalet dolaşiyor –Komünizm hayaleti. Eski Avrupa’nın bütün güçleri bu hayaleti defetmek üzere kutsal bir ittifak içine girdiler: Papa ile Çar, Metternich ile Guizot, Fransız radikalleri ile Alman polis ajanları...”²

Akademisyen **G.E. Levy**'nin belirttiği gibi, yüzyıl arayla yazılmış ve son üçyüz yıldır siyasal düşüncenin, pratik siyasetin gidişatını/akışını en çok etkilemiş, bu gidişat üzerinde derinlemesine izler bırakmış, insanlığın yeryüzünün dört bir yanında hayatının istisnasız her yanına dokunmuş en büyük iki pınardan biri olan *Yasalar'ın Ruhu*'ndan sonraki ikincisi sayılıyor *Komünist Manifesto*.³ Ve tıpkı elinizdeki kitapta “resmedilen” günümüz kaos belirtilerinin o zamanki benzerlerini de peş peşe şöyle sayıyor:

“Gözlerimizin önünde buna benzer bir hareket yer alıyor. Kendi üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileri ile modern burjuva toplumu, böylesine devasa üretim ve değişim araçları yaratmış bulunan bu toplum, ölümler diyarının büyüleriyle harekete geçirdiği güçleri artık kontrol edemeyen büyücüye benziyor. (...) Bu bunalımlar sırasında, daha önceki bütün çağlarda anlamsız görülecek bir salgın baş gösteriyor –aşırı üretim salgını. Toplum kendisini birdenbire, gerisin geriye, geçici bir barbarlık durumuna sokulmuş buluyor; sanki bir kıtlık, genel bir yıkım savaşı, bütün geçim araçları ikmalini kesmiştir; sanki sanayi ve ticaret yok edilmiştir (...) çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır da ondan.”⁴

2) <http://www.okul.gencliginsesi.net/marks/manifesto.htm>

3) Bkz. 1. dipnot.

4) Bkz. 2. dipnot.

Günümüz koşullarına bir daha dönersek: geleceğini kendi ellerine alıp dünyayı kurtarma operasyonunun başını çeken dünya gençlik hareketinin destanını olanca görkemi ile dile getiren bu müthiş el kitabının Türkçede yayımlandığı tarihlere denk düşen bir tarihi çağrıya göz atalım şimdi. FFF (Gelecek İçin Cumalar) adlı iklim gençlik hareketi, iki yıllık bir pandemi arasından sonra yeniden harekete geçti. Bahara girilirken yeni bir grev çağrısı dünyanın her yanında yankılandı:

“25 Mart Küresel İklim Grevi çağrısı: #KârDegilİnsan”

Çağrı, lafı eğip bükmeden mevcut kapitalist sistemin kökünden değiştirilmesi talebiyle başlıyordu:

“İçinde yaşadığımız iklim felaket senaryosu, kolonyalizm (sömürgecilik), hafriyat ve kapitalizm aracılığıyla yüzyıllardır sürdürülen sömürü ve baskının sonucu; esastan arızalı olan bu sosyo-ekonomik modelin acilen değiştirilmesi, yerine yenisinin konması şarttır...”

Metin 174 yıllık *Komünist Manifesto*'yu aratmayacak bir dille devam ediyordu:

“İklim mücadelesi sınıf mücadelesidir. Yönetici sınıflar kolonyalizm, kapitalizm, ataerkillik, beyaz üstünlüğü ve sömürü yoluyla elde ettikleri gücü yıllar yılı öncelikle Küresel Kuzey'in varlıklı, beyaz, heteroseksüel, öz-erkeklerinin egemenliğindeki şirketler ve hükümetler aracılığıyla yeryüzünü ve onun sakinlerini amansızca yok etmekte kullandılar... İklim krizine sebep olan baskı ve zulüm sistemlerinin tümünün göbeğinde sömürgeciler ve kapitalistler yer almaktadır; iklim tazminatı aracınının kullanılması yoluyla kolonizasyonun kökünün kazınması da en iyi iklim eylemidir... En zengin kapitalist %1, eylemlerinden ve kasıtlı cehaletinden sorumlu tutulmalıdır. Onun kârı bizim ölümümüz demektir. Onun kârı bizim ıstırabımız demektir...”

Ve final:

“Gelin, dünyanın dört bir yanında toplumların farklı kesimleriyle birlikte, en çok dışlanmış-ötekileştirilmiş olanların öncülüğünde, gücü elinden alınmış-çalınmış halklara güçlerini geri verelim. Gelin, hep birlikte, #KârıDeğilİnsanı önceleyen bir sistemi ve evimizi inşa edelim.”⁵

Hani “spoiler” vermek gibi olmasın ama kitabımızın finalinden birkaç cümle ile bitirelim bu önsözü. Şimdilerde “üç ateş” gördüğünü söylüyor **Naomi Klein**. Bunlardan biri iklim değişikliği –bildiğimiz dünyayı kasıp kavuran. İkincisi, dünyada yükselen öfke, korku ve göçmen düşmanlığı ateşi. **Klein** şöyle sürdürüyor sözünü:

“Ancak üçüncü ateş, senin gibi yeni nesil genç aktivistlerin içinde yanıyor. Sizin sesleriniz bize enerji veriyor. Geleceğimizin en iyisine sizin öngörüleriniz rehberlik edecek. Şimdi, bu üçüncü ateşi besleyip büyümesine yardım etmeliyiz.”

Sonra da son soru:

“Her şeyi değiştirmeye hazır mısın?”

Ben de biraz tekrar pahasına, işbu önsözü şu kritik soruyla bitirmek istiyorum: 1748’de **Baron de Montesquieu**’nün, 1848’de de **Karl Marx** ve **Friedrich Engels**’in tüm insanlığı baştan başa etkileyen/dönüştüren devrim niteliğindeki kitaplarını andık. Şimdi, 2021/22’de de **Naomi Klein** ve **Rebecca Stefoff**’un *Her Şeyi Değiştirme Rehberi* onların ardından yeryüzünde insanlığı derinlemesine etkileyip sarsacak üçüncü “opus magnum” olamaz mı yani, ne dersiniz?

Ömer Madra

İstanbul, 20 Şubat 2022

5) <https://acikradyo.com.tr/editorden/iklim-aktivistlerinden-25-mart-ku-resel-iklim-grevi-cagrisi-kardegilinsanlar>

GİRİŞ

Resifte Geçen 0 Gün

Çocukluğumda sualtında çok vakit geçirdim. Altı ya da yedi yaşımıdayken babam bana şnorkelle dalmayı öğretmişti. Hayatımın en güzel anılarıdır bunlar. Utangaç, genellikle içine kapanık bir çocuktum. Böyle hissetmediğim, hep özgür hissettiğim tek yer suyun altıydı. Okyanusun altındaki yaşamı o kadar yakından görmek bende hep bir hayranlık duygusu uyandırırıldı.

Bir resife yüzerek gittiğinizde ilk anda balıklar genellikle dağılır. Ancak şnorkelinizden sessizce nefes alarak birkaç dakika beklerseniz, onların gözünde deniz yaşamının bir parçası olursunuz. Maskenizin dibine kadar yüzer ya da kollarınızı hafifçe dışlerler. Bu anları hep harikulade bir rüya gibi, huzurlu bulmuşumdur.

Bu yüzden yıllar sonra iş için Avustralya'ya gittiğimde dört yaşındaki oğlum Toma'ya da çocukken bayıldığım bu sualtı de-

neyimini yaşatmaya karar verdim. Suyun yüzeyi çok etkileyici gözükme de altına baktığında yepyeni, renkli bir dünya bulabileceğini göstermek istiyordum ona.

Toma yüzmeyi daha yeni öğrenmişti. Dünyanın canlılardan oluşan, trilyonlarca minik resif canlısı barındıran en büyük yapısı olan Büyük Set Resifi'ne doğru yola çıkmak üzereydik. Bu benim de orayı ilk ziyaret edişim olacaktı. Zamanlama mükemmeldi.

Oraya bir film ekibi ve resifi inceleyen bir grup bilim insanıyla gittik. Toma'nın resife odaklanabileceğinden hiç emin değildim ama gerçek bir büyülenme ânı yaşadı. "Nemo"yu gördü. Bir denizhıyarı gördü. Hatta sanırım bir denizkaplumbağası bile gördü.

O gece otel odamızdaki yatağına yatırırken, "Bugün, denizin altında gizli bir dünya olduğunu keşfettiğin gün" dedim ona. Kafasını kaldırıp bana baktığında yüzündeki saf mutluluk ifadesinden beni anladığını anladım. "Gördüm" dedi. Neşe ve derin bir üzüntü hissettim o anda. Zira dünyamızın güzelliğini tam keşfetmeye başladığında, o güzelliğin elimizden yitip gitmekte olduğunun farkındaydım.

Büyük Set Resifi hayatımda gördüğüm en büyüleyici yerdidi. Dört bir yanından yaşam fışkırıyordu. Deniz kaplumbağaları ve köpekbalıkları parıltılı renklerdeki resiflerin, balıkların yanından yüzerek geçiyordu. Ancak resif aynı zamanda hayatımda gördüğüm en korkutucu yerdidi, zira -Toma'ya göstermediğim- büyük kısımları ölmüştü ya da ölüyordu.

Resifin bu kısımları mezarlıktı adeta. Diğer konuların yanında iklim değişikliği ve çevre üzerine haberler yapan bir gazeteci olarak hakkında yazmak için resife gelmiştim. Ne durumda olduğunu biliyordum.

Resiflerin ölümüne sebep olan, toplu beyazlama adı verilen bir doğa felaketi, Büyük Set Resifi'ni kısıp almıştı. Beyazlamalar, su sıcaklığının yükselmesi sonucu görülür. Canlı resifler hayalet gibi kemik beyazına bürünür. Sıcaklıklar hızlıca tekrar düşerse normale dönebilirler. Ancak 2016 baharında sıcaklıklar

birkaç ay boyunca yüksek kaldı. Resifin dörtte biri öldü ve kahverengi, çürümüş bir çamur haline büründü. En azından diğer yarısı yalnızca kısmen etkilendi.

Büyük Set Resifi'nde bu denli büyük bir ölümün yaşanması için Pasifik Okyanusu sularının çok ısınması bile gerekmedi. Okyanus suları sadece 1 derece yükseldi. Bu da bu mercanların yaşayabileceği seviyenin üstündeydi. Resifin ölmüş ya da ölmekte olan kısımları da bunun sonucuydu.

Şahit olduğum beyazlamadan etkilenen tek canlı mercanlar değildi. Resifler, pek çok balık türü ve diğer canlılar için yiyecek- le yaşam alanı sağlıyor. Dünya genelinde bir milyar kadar insan, yaşamı resiflere bağlı olan balıklardan besleniyor, geçimini sağlıyor. Resifler öldüğünde kayıplar geniş çaplı oluyor. Ne yazık ki giderek daha fazla resif ölüyor. Bunun sebebi sıcaklığın sadece Büyük Set Resifi'nde değil dünyanın her yerinde yükselmesi. Bu yükselen sıcaklıklar dünyamızı değiştiriyor. Bu kitap da bu değişim hakkında. Sıcaklığın neden yükseldiği, bu yükselişin iklimi nasıl değiştirdiği, paylaştığımız gezegene nasıl zarar verdiği ve en önemlisi bu konuda ne yapabileceğimiz hakkında.

Bu duruma karşı yapabileceklerimiz, iklimimizi değiştiren çevre kirliliğini azaltmak için uyguladığımız bireysel çabaların ötesinde. Yaşam veren doğayı ve gezegeni korumak için elbette iklim değişikliğine karşı harekete geçmeliyiz ancak bunun ötesinde yapabileceklerimiz de var.

İklim değişikliğine dair pek çok şey hiç adil değil. Bunlardan biri sağlıklı, temiz bir gezegeni, oğlum Toma ve senin gibi genç insanların elinden alıyor olması.

İklim değişikliğinin insanları eşit bir şekilde etkilememesi de adil değil. Daha fakir topluluklar ve azınlıklar, diğerlerine nazaran iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle daha çok sıkıntı çekiyor. O yüzden bu kitap aynı zamanda eşitlik ve adaletle de alakalı. İklim değişikliğine vereceğimiz cevabın yalnızca daha az çevre kirliliği barındıran bir dünyaya değil, onu paylaşan bizler için daha adil bir dünyayı da nasıl sağlayacağını göreceğiz.

Senin, senin neslinin ve gelecek nesillerin iklim değişikliği krizinde hiçbir suçu yok ancak en kötü etkilerini siz göreceksiniz; tabii bir şeyleri değiştirmezsek.

Bu kitabı sana daha iyi bir gelecek için değişimin *mümkün* olduğunu göstermek amacıyla yazdım. Sonra, tam bu kitabı bitirirken, dünya beklenmedik, ani bir krizle karşı karşıya kaldı. Koronavirüs adındaki yeni bulaşıcı hastalık ortaya çıktı.

2020'nin başlarında virüs bir salgına, neredeyse tüm dünyayı etkileyen bir hastalığa dönüştü. Hastalık ve ölüm oranları trajik bir şekilde yüksekti. Milyonlarca insan, virüsün yayılmasını yavaşlatmak için yaşama alışkanlıklarını değiştirmek, evde kalıp diğer insanlardan kaçınmak zorunda kaldı. Pek çok ülkede

Sağlıklı bir mercan resifindeki canlı, renkli sualtı dünyası (solda).

Isınan sudan dolayı beyazlayan mercanlar, su soğumazsa ölüp kahverengi bir renge bürünür. Bir resif öldüğünde, yaşam ağı da çok geçmeden çöker (yukarıda).

okulların kapanmasıyla çocuklar, arkadaşlarını özlerken evlerinde yeni öğrenme biçimlerine alışmak durumunda kaldı.

Bu kitabın sonunda insanların küresel boyutta paylaştığı bu deneyimden neler öğrenebileceğimize dair düşüncelerimi bulacaksınız. Ancak sıradaki bölümleri okurken koronavirüs salgınının iklim değişikliğini ya da iklim değişikliğini kontrol altına almak için ortaya çıkan hareketleri durdurmadığını unutma.

Bu hareket şu an devam ediyor. Hareketin amacı, iklim değişikliğiyle savaşırken *herkes* için adil ve yaşanabilir bir gelecek yaratmak. Buna iklim adaleti adı veriliyor. Gençler ise bu hareketin sadece bir parçası değil, öncüleri. Sen de onlardan biri olacak mısın?